

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך מב, תשנ"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

השפעת הצרפתית על לשון ימינו

העברית והצרפתית הן שפות שונות מאוד, השייכות למערכות בלשניות רחוקות זו מזו. עם זאת, אפשר לגלות ביניהן קרבה בשל הנסיבות ההיסטוריות והגלגולים, שעברו על שתי השפות.

כבר בימי קדם היה לשתי השפות רקע חלקי משותף. למרות שהעברית היא ממשפחת השפות השמיות, והצרפתית – ממשפחת השפות ההודו-אירופיות, חלק מצומצם מאוצר מליהן של שתי השפות שייך למה שמכנים "הדיבור היסודי-יכוני", ומצוי גם בשפות רבות אחרות. נזכיר לדוגמה את המלים שֶׁק, זֵין, שצורתן בצרפתית של היום (vin, sac) קרובה לצורתן בעברית. בימי-הביניים היה בצרפת מרכז ללימודי קודש, שלא היו הרבה כמותו בהיקפו וברמתו. היהודים דוברי הצרפתית העתיקה השתמשו בלשון דיבור הצרפתי בשיעוריהם ובפירושיהם, עד שאין כמעט אחד מחכמי צרפת היהודים שלא נזקק ל"שיטת הלעזים". הם הכניסו בכתביהם מלים צרפתיות לרוב מועתקות באותיות עבריות, להאיר עיני התלמידים. וקרה, אף כי לא לעתים קרובות, שאחד הלעזים נתקבל בלשון הפרשנות ונתגלגל גם לעברית בתימינו. למשל: המלה פשטידה, היא מלה צרפתית (pastede), המצויה בין השאר בפירוש רש"י לפסחים (עד ע"ב). עקב שימושה בלשון הפרשנות הייתה מלה זו למלה עברית נפוצה, אולי מפני צורתה הקרובה למלים שמיות שונות, כגון גלידה. אגב, המלה גלידה עצמה – אף שמקורה בארמית ושורשה (גל"ד) מצוי אף בעברית (ראה איוב טז, טו: "שק תפרתי עלי גלדי") – הושפעה כפי הנראה מן המלה הצרפתית gelée, המופיעה בפירוש רש"י למלה כפור (שמות טז, יד), בצורה יליד"א, ובהרבה כתיב-יד: גליד"א.

נעיר אגב אורחא, שבמהדורות המודפסות של התלמוד (שבת קלג, ע"ב), הסתננה מלה צרפתית, רישינ"א (résine), שהיא למעשה לעז מפירוש רש"י, והוכנסה בטעות לנוסח הגמרא.

כשאנו באים לדבר על העברית החדשה, יש להזכיר את השפעת בתי הספר של חברת כל ישראל חברים, שקנו להם מקום של כבוד (אמנם, לא לכל הדעות...) בחינוך ילדי העליות הראשונות בסוף המאה התשע-עשרה

ובתחילת המאה העשרים. אפילו כשיתרו על ההוראה בצרפתית בלבד, נשארו מונחים שלא מצאו להם מורי כ"ח תחליף בשפת עבר, וכך נכנסו אל העברית. למשל, כשכללו במערכת השעות את התרגילים – האפייניים לסגנון הלימוד הצרפתי – של לימוד קטעי ספרות וקטעי שירה בעל-פה, כינו אותם **דִּקְלוֹם** וגזרו את הפועל **לְדַקֵּל**, על שם הצרפתית: *déclamer*, *déclamation* (אגב, כיום אין משתמשים עוד בצרפתית בפועל זה, אלא בפועל *récitation, réciter*). בדומה לכך, כשהיה צורך לטבוע מונח עברי לציון המצאתו הגאונית של לואי פֶּסְטֵר לטיהור החלב מן החיידקים, חיקו את הצרפתים, שגזרו משמו של האיש את המלים *pasteurisation, pasteuriser* ועשו כן גם בעברית: **פֶּסְטוֹר**, **לְפֶסְטֵר** (וכך נהגו גם שפות אחרות).

מובן מאליו, שאימוץ מונחים צרפתיים כלשונם ולא דרך שורשם גורם קשיים, בגלל השוני במערכת ההגאים והתנועות של שתי השפות. למשל, העברית במבטא הישראלי אינה מכירה את התנועה **o** הסגורה, הנהגית בשפתיים מעוגלות כלפי חוץ וקרובה לשורוק. שמה של העיר הצרפתית **בורדו** (*Bordeaux*), מציין בעברית לא רק את היין המשובח המיוצר שם, אלא בעיקר את הצבע האדום-כיהה של אותו יין. ומלה זו נהגית בעברית בשתי תנועות **o** "פתוחות", כרגיל בשפתנו. דובר הצרפתית יתקשה משום כך לזהות את המלה הצרפתית המקורית (גם משום שבצרפת מציינים כיום צבע זה במלה אחרת: *grenat*).

מלים צרפתיות, כמות שהן בצרפתית או במבטאן העברי, יש בתחומים שונים: ראשית נזכיר את השם **פֶּקְסִימִילָה**, מלה שאישרה האקדמיה ללשון העברית בצורתה הצרפתית דווקא. וכן: **זֶה-לֹוקֶס**, **פֶּר-אֶקְסֶלֶנס**, **ז'אנר** ועוד. אלה ושכמותן הן מלים צרפתיות ממש, ואף-על-פי שהן מובאות במילונים עבריים, זרֶתָן בולטת לעין.

בנקודות המגע בין העברית לצרפתית עסקתי בהרחבה במאמרי בשפה הצרפתית בכתב-העת *Evidences* (גיליון 32, 1953, עמ' 31–44, 49).

נציין בסיכום דברינו, שקיימת גם השפעה של העברית על הצרפתית לכל תקופותיה, מתהו ובהו שבספר בראשית (בצרפתית: *tohu-bohu*) ועד לקיבוץ בימינו. בעניין זה אין הצרפתית שונה מלשונות אחרות, שאף הן קלטו מלים מקראיות כגון **שרפים**, **כרובים**, **אמן** והללויה ומלים מן התקופה החדשה כגון **חוצפה**.